

LIETUVIŲ KALBOTYROS KLAUSIMAI XXXVII (1997)
LEKSIKOGRAFIJOS IR LEKSIKOLOGIJOS PROBLEMOS

Aloyzas GUDAVIČIUS

**DABARTINĖS LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNAS LEKSIKOS
SISTEMIŠKUMO POŽIŪRIU**

Dėl to, kad leksika yra sistema kaip ir kiti kalbos lygmenys, niekas nebesiginčia, nors pats leksinės sistemos pobūdis ne visų vienodai suprantamas. Tačiau galima teigti, kad leksikos sistema elementų skaičiumi ir ryšių tarp jų įvairumu, gausumu yra sudėtingiausias visų kalbos lygmenų darinys. Todėl taip sunku tvarkytis su leksika buvo struktūralistams. Leksinę sistemą sunku išsprausi i bet kokias schemas. Leksinės sistemos specifiką lemia tokie jos pagrindiniai bruožai:

- a) elementų gausumas ir nestabilumas, nes nuolat atsiranda naujų elementų (leksemų, sememų), o esantys pastebimai keičiasi,
- b) ryšių tarp elementų įvairovė (ryšiai pagal turinį, pagal formą, turinį ir formą),
- c) sistemos skaidymasis į stambesnes ir smulkesnes posistemes,
- d) neryškios ribos tarp elementų ir posistemių, jų dalinis sutapimas ir susipyrimas.

Leksinę sistemą ar net jos dalį išsamiai ir adekvacių aprašyti bei pavaizduoti iš tikrujų neįmanoma. Čia visai netinka J. Tryro pripažintas mozaikos principas. Priimtinesnis vaizdas – daugybė mažesnių ir didesnių tūrių, liečiančių vienas kitą ir dar dažniau persismelkiančių vienas į kitą daugiamatėje erdvėje. Šito neįmanoma pateikti dvimatėje plokštumoje – popieriaus lape.

Išsamiausi ir tiksliausi kalbos leksinės sistemos aprašai – aiškinamieji žodynai. Tačiau iš esmės jie yra tik sistemos elementų registracija, bet ne pačios sistemos (struktūros) aprašymas. Ypač tai pasakytina apie abécélinius ždynus. Išraiškingai apie tokio tipo ždynus rašė žymusis rusų leksikografas V.Dalis, pats savo žodynui pasirinkęs lizdinį žodžių pateikimo principą: "Patys artimiausi, giminiški žodžiai (...) išsklaidomi toli į šalis ir kenčia ten vieniši, bet koks gyvas kalbos ryšys suplėšytas ir prarastas (...), nėra jokių jėgų skaityti tokį žodyną, prie dešimto žodžio protas atbunka ir ima suktis galva, nes mūsų protas visur ieško kokio nors prasmingo ryšio ir nuoseklumo" (Dal' 1989 psl. XXVI). Iš dalies leksikos sistemiškumą atspindi sisteminiai (ideografiniai) žodynai, tuo tarpu abécéliniuose žodynose galima rasti tik vieną kitą sistemiškumo požymį. Pirmiausia, tam tikra sisteminį ryšių eksplikacija yra žodžio reikšmių aiškinimas sinonimais ir antonimais – parodomos skirtingų sememų sutapimas arba artimumas. Antra, aiškinimas nuorodomis į kitus elementus parodo pačius arti-

miausius leksemų ryšius (nurodoma tokia pat kito žodžio reikšmė arba darybinis ryšys). Trečia, aprašomas reikšmės aiškinimas taip pat parodo sisteminius ryšius tarp aiškinamojo žodžio reikšmės ir aiškinime pavartotų žodžių reikšmių (pvz., siekti – ‘stengtis paliesti, paimti ką toliau esantį’ aiškiai matomas ryšys tarp reikšmių ‘siekti’ ir ‘stengtis’, ‘paliesti, paimti’, ‘toliau’).

Aiškinamasis abécélinis žodynas negali išsamiau atspindėti leksikos sistemiškumo dėl abécélinio žodžių pateikimo principo (greta atsiranda dažnai labai tolimi semantiškai žodžiai, suardomi realūs semantiniai ryšiai (Piesarskas 1987: 121), jo ir tikslas kitas – teikti informaciją apie atskirus leksinės sistemos elementus. Tačiau sudarant tokį žodyną, aprašant atskiro žodžio semantinę struktūrą, būtina galvoje turėti visą sistemą arba jos dalį. Tai pabrėžia ir patys leksikografai. J.Paulauskas rašo, kad žodyno redagavimas ne pagal abécéle, o pagal bendrus žodžių bruožus (žodžių grupėmis) “turėtų padėti pašalinti įvairias klaidas, nelygumus, nevienodo traktavimo atvejus, kurių negalima išvengti žodyną rengiant abécéliškai” (Paulauskas 1985: 6; t.p. žr. Švedova 1981: 171; Babickienė 1985: 231).

Tačiau kalbos žodyno dydis ir semantinių grupių grupelių gusybė yra objektyvi priežastis, dėl ko žodyno redagavimui (turėtų būti – ir rašymui) pagal žodžių grupes dažnai nusižengama. Iš to atsiranda tokį žodyno trūkumų:

- 1) nevienodai aprašomi analogiški, vienatipių leksiniai vienetai (žodžiai ir sememos),
- 2) ydingai aiškinama sinonimais, todėl niveliuoja artimų sememų reikšmių skirtumai,
- 3) aiškinama žodžiais, kurie patys žodyne neaiškinami.

Neturėdami tikslio išsamiau aptarti “Dabartinės lietuvių kalbos žodyno”, čia pateiksime tik vieną kitą pavyzdį, parodantį, kokių nevienodumų ir nenuoseklumų atsiranda, kai nepakankamai atsižvelgiama į sisteminius žodžių ir sememų santykius ir visą leksinės sistemos struktūrą.

Bene dažniausias aiškinamuju žodynų semantinės dalies trūkumas yra nevienodas vienatipių faktų aprašymas. Žodžiai *baritonas*, *bosas*, *altas*, *kontraltas*, *diskantas*, *sopranas*, *tenoras*, kurių pagrindinė reikšmė yra ‘tam tikras vyriskas, moteriškas ar vaikiškas balsas’, galima pavadinti ir dainininką ar dainininkę, turinčius tokius balsus. Šis reguliarus metoniminis ryšys nevienodai žymimas DŽ₂. Prie žodžių *sopranas*, *kontraltas*, *bosas*, *tenoras* pažymėta antroji reikšmė ‘dainininkas, turintis tokį balsą’, prie žodžių *baritonas* ir *diskantas* ši reikšmė pateikiama kaip pirmosios reikšmės atspalvis (po kabliataškio), o prie žodžio *altas* nenurodoma net kaip reikšmės atspalvis. DŽ₃, šiuo atveju irgi nenuoseklus, tik tas nenuoseklumas kitoks: savarankiška reikšmė ‘dainininkė’ pažymėta prie žodžių *altas*, *kontraltas*, reikšmės ‘tam tikras balsas’ atspalvis – prie žodžio *diskantas*, o prie žodžių *baritonas*, *bosas*, *sopranas*, *tenoras* visai nežymima reikšmė.

Kalbančiųjų sąmonėje labai artimi susiję naminių gyvulių pavadinimai: *ar-*

klys, avis, karvė, katė, kiaulė, ožka, šuo, triušis. Jų pagrindinių reikšmių aiškinimui DŽ₂ vartoja tris semų grupes: platesnės klasės nurodymą ('naminis gyvulys'), skiriamuosius požymius ('stambus', 'raguotas, atrajojantis') ir auginimo tikslą ('laikomas mėsai ir vilnoms'), tačiau nuoseklumo nėra. Tikslo sema nepažymėta žodžių *katė* ir *triušis* reikšmėse (galėtų būti 'namų jaukumui, pelėms gaudyti' ir 'kailiukui ir mėsai'), sema 'naminis' nepažymėta *ožkos* reikšmėje, skiriamujų požymių semų nėra prie *avies* ('vidutinio dydžio'), *kiaulės* ('apaugės šeriais'), *katės* ('nedidelis', 'švelniakailis'), *šuns* ('lojantis, kandžiojantis'), *triušio* ('švelniakailis'); be reikalo, atrodo, žymima priklausymo zoologinei klasifikacijai sema prie *katės* ('plėšriųjų būrio') ir *triušio* ('kiškių šeimos') ir terminologinė nuoroda *zool.* tik prie *katės*, *ožkos*, *šuns* ir *triušio* pavadinimų. DŽ₃ aiškinimai vienodesni, tačiau skurdesni: nurodoma tik auginimo tikslo sema, bet ir vėl nenuosekliai, prie *karvės* reikšmės pridedama 'stambus raguotas', o prie *katės* ir *triušio* aiškinimų – pažyma *zool.*

DŽ₂ pirmoji žodžio *pogrūpis* reikšmė nusakoma taip: 'gyvūnų ar augalų sistematikos vienetas, smulkesnis už grupę tuo tarpu žodyje *grupė* tokia terminologizuota reikšmė neskiriama. DŽ₃ šio nenuoseklumo nebéra.

Beveik analogiškos semantinės struktūros ir vertės (valeur) sememos *karštakraujis*, *šaltakraujis* 'ūmus, staigus' ir 'létas, ramus' plius 'apie žmogų' abiejose žodynuose aiškinamos visai skirtingai; pirmoji pateikiama kaip daiktavardis ir aiškinama sinonimu 'karštuolis', o antroji – kaip būvardis ir kaip pagrindinės reikšmės 'keičiantis kūno temperatūrą pagal aplinkos temperatūrą' išvestinė reikšmė (su pažyma *prk*). Bet turbūt sunku būtų nuginčyti, kad kalbančių sąmonėje abu žodžiai suvokiami kaip išraiškinga žmogaus temperamento charakteristika, o jos pagrindas – pirmųjų šaknų *karštas* ir *šaltas* perkeltinis pavarojimas, tarp pirmosios ir antrosios žodžio *šaltakraujis* reikšmių sunku įžiūrėti semantinės priklausomybės ryšį, tai tiesiog laikytina paralelia nominacija.

Žodžio reikšmių skyrimas leksikografui tikriausiai dažnai yra pats sudėtingiausias darbas, nes iš principo žodyje galima skirti arba daugiau labiau specializuotų reikšmių, arba mažiau, bet bendresnių, abstraktesnių (tokių pavyzdžių nesunku rasti palyginus DŽ ir LKŽ). Tačiau negalima pateisinti reikšmių filiacijos nevienodumo tarp pamatinio žodžio ir priešdėlinių vedinių, kurie dažniausiai turi paprastesnę semantinę struktūrą. DŽ₂ skiria dvi žodžio *keipti* reikšmes: 'leipti, alpti' ir 'dvēsti, gaišti', o vedinyje *nukeipti* pirmoji reikšmė faktiškai išskaidyta į tris: 'nusilpti, sunykti', 'nulėpti, suglebtu' ir 'nualpti'; nevienodas ir stilistinis apibūdinimas – *keipti* tik antroji reikšmė turi pažymą *šnek.*, o *nukeipti* – visas žodis.

DŽ₂ dažnai nenuosekliai pateikiamos profesinės leksikos ir stilistinės žodžių charakteristikos. Antai prie žodžių *virusas*, *lazdelė* yra pažyma *biol.*, prie *užkratas – med.* o prie *mikrobas*, *bacila*, *bakterija*, net *gonokokas* jokių pažymų nėra; DŽ₃ be pažymos palikti tik *mikrobas* ir *gonokokas*, o *bacila* ir *bakterija* turi pažymas *biol.*

Kulinarijos sferai priklausančios leksemos *jsnauja* ‘tam tikru būdu sutaisyti ir suvynioti į pilvo plėvę kiaulės taukai; taukinė’, *kraujienė* ‘sriuba iš kraujo’, *nugarinė* ‘gyvulio nugaros mėsa’ DŽ₂ turi pažymą *kul.*, o visiškai analogiškos reikšmės ir vartojimo sferos leksemos *taukinė*, *žarnokai*, *šoninė*, *kumpis* šios pažymos neturi. DŽ₃ pažymą *kul.* palieka tik prie *kraujienės*, o prie *žarnokų* prideda *etnogr.*

Anksčiau minėtoje žmonių balsų pavadinimų grupėje visos leksemos turi pažymą *muz.*, išskyrus *altas* ir *tenoras*. Čia visiškai vienodai nenuoseklus ir DŽ₂, ir DŽ₃. Nenuoseklų profesinės (terminologinės) leksikos traktavimą iliustruoja tokis pavyzdys: DŽ₂ neišskirtos *pelėdagalvių*, *baltukų* drugių šeimos, nors atskirų atstovų paaiskinime šeimų pavadinimai vartojami (*kaspinuotis* – 3. “toks pelėdagalvių šeimos drugys”; *citrinukas* – *zool.* “baltukų šeimos drugys”), o straipsnyje *sprindis* duodama atskira “šeimos” reikšmę 3.*dgs.zool.* “tokia drugių šeima”.

Labai dažnas reiškinys – nevienodas priešdėlinių vedinių stilistinis traktavimas, palyginti su pamatinio žodžio stilistiniu žymėjimu, nors priešdėlis papras tai nepakeičia žodžio (sememos) stilistinės vertės. Pavyzdžiu, DŽ₂ duodama pažymą *šnek.* prie sememų *traiškyti*, *pritraiškyti* ‘melžti, primelžti, mažai gaunant pieno’, bet jos nėra prie analogiškos *patraiškyti* sememos, DŽ₃ *šnek.* rašoma prie abiejų priešdėlėtų, bet nerašoma prie *traiškyti*.

Žodžiai *apdriskėlis*, *nudriskėlis* DŽ₂ neturi pažymos *menk.*, o *sudriskėlis* – turi. DŽ₃ visi šie žodžiai pateikiami be pažymos *menk.* DŽ₂ nėra pažymos *menk.* prie žodžio *išdvasa* ‘menkas, sunykęs gyvulys ar žmogus’, tuo tarpu visai analogiškos emocinio vertinimo požiūriu žodžių *dvasna* ir *nuodvasa* sememos – turi; tas pats ir DŽ₃.

Žodžių *žliaubti*, *žliaugti* reikšmės ‘godžiai ésti, ryti’ DŽ₂ neturi pažymos *šnek.*, o priešdėlinių *sužliaubti*, *sužliaugti* – turi, DŽ₃ nuosekliai žymi *šnek.* ir prie nepriešdėlėtujų. Lyginant DŽ₂ ir DŽ₃ matyti, kad DŽ₃ stilistinės charakteristikos ir emocinio vertinimo pažymas rašo nuosekliau, plg. dar: DŽ₂ prie *kiaulinti* yra pažyma *šnek.*, prie *iskiaulinti* – nėra; prie *tauzyti*, *taukšti* yra *menk.*, o prie *pritauzyti*, *pritaukšti* – nėra; prie *pliurpti* yra *šnek.*, o prie *papliurpti* – *menk.*; DŽ₃ visiems šiemis žodžiams duodama pažyma *šnek.* DŽ₂ pažyma *menk.* rašoma prie *liežuvauti*, o *paliežuvauti* ir *priliežuvauti* duodama be šios pažymos, tuo tarpu DŽ₃ be pažymos paliekama tik *priliežuvauti*; DŽ₂ pažyma *šnek.* rašoma prie žodžio *pirmokas*, o prie *antrokas*, *trečiokas* ir toliau jos nėra, rašoma prie *penketukininkas*, bet nerašoma prie *dvejetukininkas*, *trejetukininkas*, *ketvertukininkas*. DŽ₃ visi minėti žodžiai laikomi stilistiskai neutraliais.

Nenuosekliai žymimas ir perkeltinės reikšmės pobūdis; kartais vienodos semantinės priklausomybės sememos viena turi pažymą *prk.*, kita – *šnek.*, pavyzdžiu: DŽ₂ žodžio *dergti* reikšmė žodžiaiš ‘bjuroti, plūsti, šmeižti’ žymima kaip perkeltinė, o analogiška žodžio *išdergti* reikšmė – ne (DŽ₃, abu atvejai žymimi *prk.*); visiškai analogiškos yra žodžių *atšauti* ir *atkirsti* reikšmės ‘griežtai atsakyti’, bet DŽ₂ pažyma *prk.* yra tik prie pirmosios (DŽ₃ – prie abiejų); žodžio

réžti reikšmė ‘atvirai, tiesiai sakyti’ DŽ₂ pateikiama kaip perkeltinė, o analogiška vedinio *išréžti* – su pažyma *šnek.* (DŽ₃, abiem atvejais – *šnek.*); žodžio *ryti* reikšmė ‘godžiai valgyti, ésti, gerti’ DŽ₂ pateikiama su pažyma *prk.*, o analogiška *prityti* reikšmė – su pažyma *menk.* (DŽ₃ – abiem atvejais *menk.*).

Dél nepakankamo démesio sistemiškumui nevienodai pateikiami tie patys gramatiniai žodžio požymiai. Ir DŽ₂, ir DŽ₃ žodžiai *pirmaklasis*, *pirmakursis* (DŽ₂, dar ir *penktaklasis*) pateikiami kaip daiktavardžiai, o *antrakursis*, *antraklasis*, *trečiaklasis* ir t.t. – kaip bûdvardžiai, žodžių *trečiakursis*, *ketvirtakursis*, *penktakursis* abiejuose žodynuso iš viso néra. Kiti pavyzdžiai iš DŽ₂: *dykakalbis* – daiktavardis, o *tuščiakalbis* – bûdvardis; *šaltakraujis* – bûdvardis, o *šiltakraujis* – daiktavardis; *šiurkščiavilnis* – daiktavardis, o *švelniavilnis*, *ilgavilnis*, *plonavilnis*, *trumpavilnis*, *šiltavilnis*, *juodavilnis* – bûdvardžiai; *vienergis*, *aštuanergis* – daiktavardžiai, o *ketvergis* – *septynergis* ir *devynergis* – bûdvardžiai; DŽ₃ gyvulių pavadinimai pagal amžių pateikiami taip pat, o visi kiti žodžiai nuosekliai laikomi bûdvardžiais.

Neturint galvoje visos semantinės grupės lengva nepastebėti niekuo nepateisinamų praleidimų. Pavyzdžiu, DŽ₂ yra visi mokiniai pavadinimai pagal klasę, bet praleisti *vienuoliktokas* ir *dvyliktokas*, yra *keturiolikinis*, *šešiolikinis*, *septyniolikinis*, *devyniolikinis*, bet kažkodèl néra *penkiolikinis*, *aštuoniolikinis*.

Labai dažnai minimas aiškinamųjų žodynų trūkumas yra ydingas reikšmés aiškinimas, t.y. kurio nors žodžios reikšmė paaiškinama sinonimu, o pastarojo reikšmė paaiškinama nurodant į pirmajį žodį. Šiuo atveju nepaaiškėja nei ką reiškia abu žodžiai, nei ar skiriiasi ir kuo skiriiasi jų reikšmés (Lyberis 1962: 201). Dažnai labai artimos ar tapačios reikšmés žodžiai aiškinami vieni kitais. Tokių pavyzdžių nesunku rasti DŽ₂ ir DŽ₃: *pjudyt* – 1. “siundyt”, o *siundyt* – 1. “*pjudyt*”; *zimbti* – 1. “*zvimbti*, *bimbti*”; *bimbti* – 1. “*zirzti*, *zvimbti*”, *zvimbti* – 1. “*bimbti*”, *zirzti* – 1. “*birbti*, *bimbti* (apie vabzdžius)”, *birbti* – 2. “*zirzti*, *bimbti*”. Šiek tiek padeda pasitaikantys reikšmés patikslinimai prie vieno ar kito žodžio, kaip pateiktame pavyzdyje – “(apie vabzdžius)”, plg. dar (abiejuose žodynuso): *čirksti* – 1. “*čirpti*, *svirpti*”, *svirpti* – “*čirksti* (apie svirplį)”, *čirpti* – 1. “*čirksti*, *svirpti* (apie svirplį, paukšteli)”. Tačiau logiškai tokie patikslinimai nepateisiniams, nes išeina, kad, sakysim, pateiktame pavyzdyje *čirksti* yra tas pats, kas *ir svirpti*, o jau *svirpti* – ne tas pats, kas *čirksti*. Dar akivaizdesnis prieštaravimas matyti tokiam pavyzdyme: *skepeta* – “skarelé”, o *skarelé* – “nedidelé skepeta galvai aprišti” (DŽ₂). Akivaizdu, kad aiškinant žodžius sinonimais labiausiai atsižvelgiama į sistemiškumo principą. Tačiau bèda yra ta, kad dažniausiai neišryškinami artimos reikšmés žodžių skirtumai, fiksuojamas tik jų bendrumas (Némec 1970: 293). Abiejuose leidimuose *burbti* aiškinama sinonimu *burgzti*, pastarasis – sinonimais *birgzti*, *ūžti*, *dūgzti*, *birgzti* – sinonimais *bimbti*, *zirzti*, o *dūgzti* ir *ūžti* turi dar ir aprašomajį reikšmés paaiškinimą: pirmasis – “leisti nestiprū, ploną garsą, zvimbti, birgzti, ūžti”, antrasis – “išduoti žemą, pratisą garsą, gausti”. Iš tokio aiškinimo rato šiek tiek aiškus tik skirtumas tarp *dūgzti*

ir *ūžti*, bet neaišku, kuo skiriasi visų kitų žodžių reikšmės. Iš pateikto sinoniminių aiškinimo išeitų, kad jos lyg ir nesiskiria, bet iš tikrujų taip nėra (plg. *miškas ūžia*, bet **miškas burbia, burzgia, birzgia*).

Dažnas aiškinamąjį žodynų trūkumas yra tas, kad reikšmės aiškinamos tokiais žodžiais, kurie patys žodyne neaiškinami. Toks “aiškinimas” ypač negeras, kai nepaaiškintas žodis vienintelis atskleidžia reikšmę. Pavyzdžiui, DŽ₂: *bū išt.* “mū (apie galvijų baubimą)”, o *mū* – nėra, *vamptelėti* 1. “suvampsėti”, o *suvampsėti* – nėra, *vedekliauti žem.* “važnyčioti, vežant mišką”, o *važnyčioti* – nėra; *prisirpti* – “išsirpti”, o *išsirpti* – nėra, *capsenti* – “pamažu capsėti”, o *capsėti* – nėra; *vypla b.* “kas dažnai vypčioja, išvypėlis”, bet nėra nei *vypčioti*, nei *išvypėlis*. DŽ₃ tokį nenuoseklumą jau mažiau, čia paminėtais atvejais randame žodžių *mū, suvampsėti, capsėti, vypčioti* aiškinimus. Šio aiškinamojo žodyno bėda yra ir tada, kai reikšmė atskleidžiama aprašomuoju būdu, bet šalia (arba ir pačiame aiškinime) duodamas žodyne praleistas žodis, pavyzdžiui (aiškinimuose išskirti žodžiai, kurių pačių nėra DŽ₂): *pliumpinti* 2. “nerangiai eiti, plumpinti”; *širšeti* dz. “ūžti, bimbiliuoti (apie bites, širšes)”; *motina* 2. “bitė, dedanti kiaušinėlius; bitinėlis”, *dvasna* 3. b. menk. “sudžiūvės gyvulys ar žmogus; nuosproga, perdvėselis”, *kačiukas* 1. “kačių jauniklis, katukas”; *pakarūklai* dgs.2. “paršo pakaklės speneliai; sargučiai”; *svisti* ryt. “žibti, švisti”; *gluodenas* zool. “i gyvatę panašus nenuodingas roplys; geležinė gyvatė, varinukė”; *sukiauksėti* “trumpai pakiauksėti, kiauktelėti”; *sukirkstsėti* “trumpai pakirkstsėti, kirktelėti”. DŽ₃ tokį nenuoseklumą pasitaiko rečiau, tačiau jų yra (taip pat, kaip ir DŽ₂, aiškinami žodžiai *sukiauksėti, svisti, pliumpinti*).

Čia pateikti pavyzdžiai (jų turime ir daugiau) nebuvo specialiai renkami DŽ kritikai, o pastebėti aiškinantis kitus leksinės semantikos klausimus. Taigi galima manyti, kad analogiškų nenuoseklumų DŽ yra ir daugiau. Nemanome, kad iškelti dalykai yra didelis aiškinamojo žodyno trūkumas, nes griežtas moksliškuo principo laikymasis negarantuoją, jog žodyno apibrėžimai bus aiškūs ir naudingi skaitytojui (Pravdin 1983: 3). Dažnai leksikologų teikiami logiškai nepriekaištingi reikšmės apibrėžimai visiškai netiktų aiškinamajame žodyne, skirtame plačiajai visuomenei, plg. tokį galimą žodžio *gerbti* reikšmės apibūdinimą kontekste “X gerbia Y”: “X, bendraudamas su Y, jaučia tai, ką paprastai jaučia me bendraudami su tuo, kas, mūsų nuomone, yra toks, koks jis turi būti”. Būtent taip apibrėžia lenkiško žodžio *szanować* reikšmę žymi kalbininkė A. Viežbicka (Wierzbicka 1971: 72). Kita vertus, nesunku suvokti, koks sudėtingas uždavinys žodyno sudarytojui yra nuolat turėti prieš akis visas semantines grupes, į kurias įeina žodis, kurio reikšmę ar reikšmes leksikografas aiškina. Vis tiek toks tikslas yra siektinas. Aiškinimas sinonimais, nenurodant reikšmės skirtumų tarp jų, vartojimas aiškinti žodžiams, kurie patys nėra paaiškinti žodyne, – visa tai menkina šio tipo žodyno vertę ir kenkia praktiniams žodyno vartojimo tikslams.

LITERATŪRA

- B a b i c k i e n ē Z. 1985: Reguliariųjų išvestinių reikšmių pateikimas aiškinamuosiuose lietuvių ir rusų kalbu žodynuose. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 24, 223–235.
- D a l' V. 1989: Даль В. Напутное слово. – *Толковый словарь живого великорусского языка* 1.
- DŽ₂ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mintis, 1972.
- DŽ₃ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
- L y b e r i s A. 1962: Sinoniminis žodžių reikšmės aiškinimas "Lietuvių kalbos žodyne". – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 5.
- N ē m e c I. 1970: Systémové pojetí slovní zásoby v jejím lexikografickém popise. – *Slavica slovaca* 5(3).
- P a u l a u s k a s J. 1985: Žodyno redagavimas žodžių grupėmis. – *Kalbos kultūra*, 49.
- P i e s a r s k a s B. 1987: Sisteminiai žodžių ryšiai mokomajame dvikalbiame žodyne. – *Kalbotyra* 27(3).
- P r a v d i n M. N. 1983: Правдин М.Н. Словарное толкование, научность и здравый смысл. – *Вопросы языкоznания* 6.
- Š v e d o v a N. J. 1981: Шведова Н. Ю. Однотомный толковый словарь: специфика жанра и некоторые проблемы дальнейшей работы. – *Русский язык: проблемы художественной речи. Лексикология и лексикография. Виноградовские чтения* 9, 10, Москва.
- W i e r z b i c k a A. 1971: *Kocha, lubi, szanuje. Medytacje semantyczne*, Warszawa.

THE DICTIONARY OF CONTEMPORARY LITHUANIAN FROM THE POINT OF VIEW OF LEXICAL SYSTEMATICS

Summary

The alphabetical dictionary can reflect the system of lexical relations to a certain degree only. However, when editing such a dictionary one must have a clear image of the structure and relations of semantic groups. The paper reviews inaccuracies or diversities which originated because of the lack of attention to the systemic organization of the vocabulary. These include a different description of analogous lexemes, synonymic explanation which makes the meanings of close sememes almost identical, and their description by words that are not explained in the dictionary.